

การขยายพันธุ์ การปลูก และการจัดการสวนไม้เศรษฐกิจ

โครงการฟื้นฟูด้านป่าไม้ในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ
“Contribution to Forest Rehabilitation in Thailand’s Areas Affected by
Tsunami Disaster”

Project PD 372/05 Rev. 1 (F)

กรมป่าไม้

กรมป่าไม้

สนับสนุนงบประมาณโดย
องค์การไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ
(The International Tropical Timber Organization–ITTO)

สุทัศน์ เล้าสกุล
ณัฐธากร เสมสันต์

บทนำ

กรมป่าไม้ได้รับการสนับสนุนจากองค์การไม้เขตร้อนระหว่างประเทศ (International Tropical Timber Organization: ITTO) ดำเนินโครงการฟื้นฟูด้านป่าไม้ในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ “Contribution to Forest Rehabilitation in Thailand’s Areas Affected by the Tsunami Disaster” PD 372/05 Rev.1 (F) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูด้านป่าไม้ในพื้นที่ประสบภัยสึนามิท้องที่จังหวัดระนองและพังงา โครงการฯ ได้พิจารณาไฟ้ ซึ่งเป็นพันธุ์พืชที่มีศักยภาพในการฟื้นฟูพื้นที่ที่ประสบภัยได้อย่างรวดเร็ว และเป็นพืชทนแ่ก่บระส่ก้ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย จึงส่งเสริมให้มีการปลูกและใช้ประโยชน์ไฟ้ในพื้นที่ดังกล่าว

เอกสารฉบับนี้ ได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับชนิดพันธุ์ไฟ้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ การขยายพันธุ์ การปลูกและการบำรุง ดูแล และการจัดการสวนไฟ้ มาจัดทำเป็นคู่มือ สำหรับให้เกษตรกรนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

โครงการฟื้นฟูด้านป่าไม้ในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ
PD 372/05 Rev.1 (F)

สารบัญ

ไผ่ในประเทศไทย	1
ไผ่เศรษฐกิจ	1
ไผ่ป่า (<i>Bambusa bambos</i>)	3
ไผ่กิมชุงหรือไผ่ตงลิ้มแล้ง (<i>Bambusa beecheyana</i>)	4
ไผ่สีสุก (<i>Bambusa blumeana</i>)	5
ไผ่บงหวาน (<i>Bambusa burmanica</i>)	6
ไผ่ลำมะลอก (<i>Bambusa longispiculata</i>)	7
ไผ่เลี้ยง (<i>Bambusa Sp.</i>)	8
ไผ่เหลือก (<i>Bambusa vulgaris</i>)	9
ไผ่ตง (<i>Dendrocalamus asper</i>)	10
ไผ่หม่าจู้ (<i>Dendrocalamus latiflorus</i>)	11
ไผ่ชางนวล (<i>Dendrocalamus membranaceus</i>)	12
ไผ่ชางหม่น (<i>Dendrocalamus sericeus</i>)	13
ไผ่รวก (<i>Thyrsostachys siamensis</i>)	14
การขยายพันธุ์ไผ่	15
การเพาะเมล็ด	15
การแยกเหง้า	18
การชำลำ	20
การชำกิ่งแขนง	22
การตอนกิ่ง	24
การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ	27
การปลูกและดูแลรักษาไผ่	28
บรรณานุกรม	36

การขยายพันธุ์ การปลูก และการจัดการสวนไผ่เศรษฐกิจ

• ไผ่ในประเทศไทย •

ไผ่ เป็นพืชอเนกประสงค์ที่อยู่คู่วิถีชีวิตของคนไทยและชาวเอเชียมาช้านาน ประเทศไทยอยู่ในเขตร้อนซึ่งมีปัจจัยแวดล้อมที่พอเหมาะกับการกระจายพันธุ์และการเจริญเติบโตของไผ่ จึงพบเห็นไผ่ได้หลากหลายชนิดพันธุ์ จากการสำรวจชนิดพันธุ์ไผ่ในประเทศไทยพบว่า มีจำนวน 17 สกุล (genera) 72 ชนิด (species) (สราวุธ สังข์แก้ว, 2553) กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยมากพบในป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง

ชนิดพันธุ์ไผ่ที่พบในธรรมชาติ ได้แก่ ไผ่รวก ไผ่ป่า ไผ่ซางป่า ไผ่ซางนวล ไผ่ผาก ไผ่ไร่ ไผ่แพ็ก ไผ่โจด ไผ่ตาดำ ไผ่ล้ามะลอก ไผ่บงป่า ไผ่บงใหญ่ ไผ่บงดำ ไผ่มันหมู ไผ่เปาะ ไผ่หก ไผ่เกรียบ ไผ่เฉียงรุณ ไผ่ผาก ไผ่เฮี้ยะ ไผ่ข้าวหลาม เป็นต้น

ไผ่เศรษฐกิจ

ไผ่ แต่ละชนิดจะมีลักษณะและคุณสมบัติที่แตกต่างกันไป การใช้ประโยชน์ไผ่จึงต้องคัดเลือกชนิดพันธุ์ที่เหมาะสม โดยทั่วไปสามารถแบ่งชนิดไผ่ตามการใช้ประโยชน์ได้ 3 กลุ่ม คือ

1. **ไผ่เพื่อผลผลิตหน่อ** เช่น ไผ่ตง ไผ่บงใหญ่ ไผ่ซาง ไผ่สีสุก ไผ่รวก ไผ่ไร่ ไผ่กิมซุง ไผ่หม่าจู้ ไผ่ปากกิง ไผ่บงหวาน ฯลฯ

2. **ไผ่เพื่อผลผลิตลำ** สำหรับใช้ในการก่อสร้าง ทำเครื่องเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ ไม้ค้ำยัน งานจักสานและงานหัตถกรรม

- การก่อสร้าง ทำฟาก เสาค้ำยัน แผ่นสนามไม้อัด ไม้ไผ่อัด เช่น ไม้สีกุ๊ก ไม้เหี้ยะ ไม้ตง ไม้บงใหญ่ ไม้ล้ามะลอก ไม้ชางนวล และไม้ป่า
- เครื่องเรือน เช่น ไม้รวก ไม้เลื่อย ไม้ตง ไม้ชางหม่น
- ไม้ไผ่ตัด เช่น ไม้รวก
- ทำข้าวหลาม เช่น ไม้ป่า ไม้ข้าวหลาม ไม้ตง ไม้สีกุ๊ก
- ทำไม้เลียบอาหาร ไม้จิ้มฟัน เช่น ไม้รวก ไม้ป่า ไม้ชางนวล
- งานจักสานและหัตถกรรม เช่น ไม้รวก ไม้ไร่ ไม้สีกุ๊ก ไม้ชาง ไม้ชางนวล ไม้ป่า ไม้รวก ไม้รวกดำ ไม้ไร่ ไม้ข้าวหลาม และไม้เหี้ยะ
- เยื่อกระดาษ เช่น ไม้เปาะ ไม้ป่า ไม้สีกุ๊ก ไม้ชาง ไม้ชางนวล ไม้ตง ไม้บงดำ ไม้เหือง

3. ไม้เพื่อสิ่งแวดล้อม ปลูกเพื่อเป็นแนวรั้ว แนวกันลม และยึดดิน กัน ดิ่งพัง ปลูกเป็นไม้มงคล เช่น ไม้สีกุ๊ก ไม้เลื่อย ไม้รวก ไม้ป่า ไม้ทอง ไม้หน้าเต้า และไม้เหือง

ไผ่ที่นำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่มักจะเป็นไผ่จากป่าธรรมชาติ แต่ปัจจุบัน ความต้องการไผ่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความต้องการวัตถุดิบสำหรับภาคอุตสาหกรรม ตั้งแต่อุตสาหกรรมภายในครัวเรือนไปจนถึงอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้น อุตสาหกรรมที่ใช้ไผ่เป็นวัตถุดิบแบ่งประเภทได้ ดังนี้

- อุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ
- อุตสาหกรรมไม้ก่อสร้าง ไม้ค้ำยัน
- อุตสาหกรรมการเกษตร
- อุตสาหกรรมอาหาร
- อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ และของแต่งบ้าน
- อุตสาหกรรมประมง

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีการปลูกไผ่เพื่อตอบสนองความต้องการ ของอุตสาหกรรมดังกล่าว ชนิดพันธุ์ไผ่ที่นิยมปลูกประกอบด้วยพันธุ์ไผ่ทั้งใน ประเทศและนำพันธุ์มาจากต่างประเทศ พันธุ์ไผ่ที่มีศักยภาพส่งเสริมการปลูกเพื่อ เศรษฐกิจมีหลายชนิด ดังนี้

ไผ่ป่า (*Bambusa bambos*)

ไผ่ป่าหรือไผ่หนามเป็นไผ่ขนาดใหญ่ กอแน่น สูงถึง 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 15–18 ซม. ปล้องยาวประมาณ 20–40 ซม. ลำอ่อนมีสีเขียว ลำแก่มีสีเขียวมเหลือง มีหนามและแขนงรกแน่นโดยเฉพาะบริเวณโคนลำหรือ กอ เนื้อลำหนาถึงหนามาก ข้อมีลักษณะบวมเล็กน้อย (swollen node) (ภาพที่ 1)

การขยายพันธุ์ การเพาะเมล็ด การชำลำ

การใช้ประโยชน์ ลำทำนักร้านสำหรับก่อสร้างหรือทาสี สร้างบ้าน ทำฟากปูพื้น ทำรั้ว ทำลูกบวบแพ พะองป็นต้นไม้ ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องจักสาน และที่ใช้มากที่สุดในภาคกลางคือ การทำข้าวหลามของจังหวัด ชลบุรีและนครปฐม หน่อที่อยู่ใต้ดินใช้บริโภคได้เช่นเดียวกับกับไผ่ชนิดอื่น และ หน่อที่ขึ้นพ้นเหนือดินนิยมนำมาทำหน่อไม้ดอง

ภาพที่ 1 ลักษณะกอ หน่อ เมล็ด และการใช้ประโยชน์ไผ่ป่า

ไผ่กิมชุงหรือไผ่ตงลิ้มแล้ง (*Bambusa beecheyana*)

เป็นไผ่ที่นิยมปลูกในเชิงการค้าในช่วง 4-5 ปีมานี้ เริ่มจากการขายกล้า โดยอ้างว่านำเข้ามาจากประเทศจีน เป็นไผ่ที่มีหน่อดก หน่อไม่มีขนเหมือนไผ่ตง และรสชาติดี สามารถปลูกได้ในทุกสภาพพื้นที่ ลักษณะของกอ ลำและกาบ คล้ายคลึงกันกับไผ่สีสุกมาก เพียงแต่บริเวณโคนกอไม่มีหนามที่กึ่งเท่านั้น (ภาพที่ 2)

การขยายพันธุ์ โดยการตอน การชำกิ่งแขนง การชำลำ

การใช้ประโยชน์ หน่อเป็นอาหาร ส่วนลำใช้ค้ำยันไม้ผล เช่น ขนุน ในพื้นที่ภาคกลาง บางพื้นที่ใช้หน่อแกหรือลำอ่อนเพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตพลังงาน ทดแทน (Bio-gas)

ภาพที่ 2 ลักษณะกอ แปลงปลูก และหน่อไผ่กิมชุง

ไผ่สีสุก (*Bambusa blumeana*)

เป็นไผ่กอขนาดใหญ่ หนาแน่นมาก มีความสูงตั้งแต่ 15-25 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 10-20 ซม. ปล้องยาวประมาณ 25-60 ซม. กิ่งและแขนงมีหนามแหลมคม ลำมีเนื้อหนาประมาณ 3-7 มม. ส่วนโคนลำจะหนาถึง 1.5 ซม. ลำมีสีเขียวสด ผิวเป็นมัน บริเวณข้อมีกิ่งคล้ายหนาม หน่อมีขนาดใหญ่ กาบหุ้มหน่อสีเหลือง มีขนสีน้ำตาล หนักประมาณ 3-5 กิโลกรัม (ภาพที่ 3)

การขยายพันธุ์ โดยการชำลำ

การใช้ประโยชน์ เป็นไม้มงคล ลำมีเนื้อหนา เหนียว ทนทาน ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความสวยงามและคงทน จึงนิยมใช้ในการทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ มากกว่าไผ่ชนิดอื่น ใช้ทำเครื่องจักสาน เฟอร์นิเจอร์ ก่อสร้าง เครื่องมือทางการเกษตรและประมง ไม้คานสำหรับหาบหาม เนื่องจากเนื้อไม้หนาและมีความยืดหยุ่นดี ใช้ในอุตสาหกรรมการผลิตกระดาษได้ดี หน่อเป็นอาหาร ในรูปของหน่อไม้สดและหน่อไม้ดอง

ภาพที่ 3 ลักษณะกอ ลำ และหน่อไผ่สีสุก

ไผ่บงหวาน (*Bambusa burmanica*)

เป็นไผ่ขนาดเล็กถึงกลาง กอเป็นพุ่มแน่น สูงประมาณ 5-8 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 3-5 ซม. ลำอ่อนมีสีเขียวใบไม้ ลำแก่จะมีสีเขียวเข้ม ลำมักคดงอ มีการแตกกิ่งจำนวน 2-5 กิ่งตลอดลำ บริเวณเหนือข้อเล็กน้อยจะเห็นเป็นแถบวงแหวนสีขาวรอบลำชัดเจน และมักพบรากอากาศอยู่รอบๆ ข้อ ลักษณะที่สังเกตได้ง่ายที่สุดคือ ครีบกาบหุ้มลำจะมีขนาดและรูปร่างที่ไม่เท่ากัน ทั้งสองข้าง หน่อมีสีเขียว บางครั้งพบสีขาวสลับเขียวเป็นลายสวยงาม หน่อหนักประมาณ 200-300 กรัม พบขึ้นในป่าผสมผลัดใบ (เบญจพรรณ) ในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบมากที่จังหวัดเลย (ภาพที่ 4)

การขยายพันธุ์ โดยการเพาะเมล็ด การแยกเหง้า

การใช้ประโยชน์ หน่อเป็นอาหาร รสไม่ขึ้นรับประทานสดได้ ลำมีขนาดเล็กใช้เป็นเชื้อเพลิงและไม้ค้ำฝัก

ภาพที่ 4 ลักษณะกอ ลำ กาบ และใบไผ่บงหวาน

ไผ่ลำมะลอก (*Bambusa longispiculata*)

เป็นไผ่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ กอไม่แน่น มีระยะห่างระหว่างลำพอดวรร (1-1.5 ฟุต) สูงประมาณ 10-15 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 7-10 ซม. ลำมีสีเขียวเข้ม ไม่มีหนาม ข้อเรียบ กาบของหน่ออ่อนมีสีเหลืองปนส้มเห็นเด่นชัด กาบแก่มีขนสีน้ำตาลปกคลุมแน่น (ภาพที่ 5)

การขยายพันธุ์ โดยการแยกเหง้า การชำลำ

การใช้ประโยชน์ ลำใช้ในการก่อสร้าง ทำฟาก เสาโป๊ะ เฟอร์นิเจอร์ และ เครื่องจักสานที่ไม่ต้องการความประณีต หน่อมีรสขมไม่นิยมนำมาบริโภค

ภาพที่ 5 ลักษณะกอ ลำ หน่อ และกาบไผ่ลำมะลอก

ไผ่เลี้ยง (*Bambusa Sp.*)

ไผ่เลี้ยงไม่ใช่ไผ่พื้นเมืองของไทย มีถิ่นกำเนิดในประเทศจีนและญี่ปุ่น เป็นไผ่กอ ไม่แน่นทึบ ลำสูงประมาณ 2-5 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 3-5 ซม. ปล้องยาวประมาณ 20-40 ซม. ลำมีสีเขียวสดถึงสีเขียวอมเหลือง เนื้อลำค่อนข้างหนา โคนลำตัน ไม่มีหนาม กิ่งขนาดเล็ก ลำอ่อนมีสารสีขาวคล้ายแป้ง (white wax) เคลือบอยู่ (ภาพที่ 6)

การขยายพันธุ์ โดยการแยกเหง้า การตอนกิ่ง

การใช้ประโยชน์ เป็นไม้ประดับแนวรั้ว ลำที่ตันให้ความแข็งแรงใช้ทำคันท่อ บันได โป๊ะ ไม้หลักเลี้ยงหอยแมลงภู่ง ทำชิ้นส่วนของเฟอร์นิเจอร์ หน่อเป็นอาหารแต่ไม่นิยม มีการพบบางสายพันธุ์ให้หน่อที่มีรสชาติไม่ขื่นมากนักเรียกว่าไผ่เลี้ยงหวาน

ภาพที่ 6 ลักษณะกอ ลำ และเฟอร์นิเจอร์ที่ทำจากไผ่เลี้ยง

ไผ่เหลือง (*Bambusa vulgaris*)

ไผ่เหลืองหรือไผ่จีนไม่ใช่ไผ่พื้นเมืองของไทย มีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน เป็นไผ่กอ ไม้แน่น สูงประมาณ 8-15 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 5-12 ซม. ปล้องยาวโดยเฉลี่ย 20-45 ซม. ลำมีสีเหลือง สีเขียวมีแถบเหลือง หรือ สีเขียวเข้ม (เรียกว่า ไผ่กำยาน-green variety) กาบหน่ออ่อนมีสีเหลืองเข้มหรือ เขียวเข้ม มีขนสีดำปกคลุมกาบหนาแน่น (ภาพที่ 7)

การขยายพันธุ์ โดยการแยกเหง้า การชำลำ

การใช้ประโยชน์ ปลูกเป็นไม้ประดับ แนวรั้ว ลำใช้เป็นส่วประกอบของการสร้างบ้านเรือน หรือนำมาประดิษฐ์เป็นของใช้และเครื่องประดับ หน่อมีรสขม ไม่นิยมนำมาบริโภค

ภาพที่ 7 ลักษณะกอ หน่อ ลำ และกาบไผ่เหลือง

ไผ่ตง (*Dendrocalamus asper*)

เป็นไผ่ขนาดกลางถึงใหญ่ ลำมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 6-20 ซม. ไม่มีหนาม ปล้องยาวประมาณ 20-40 ซม. มีข้อนูนชัดเจน ลำหนา 11-36 มม. บริเวณโคนลำเกือบตัน ลำมีขนเล็ก ๆ ปกคลุมทั่วไป หน่อมีน้ำหนักระมาณ 1-10 กก. กาบหน่ออ่อนมีขนสีน้ำตาลดำปกคลุมหนาแน่น มีสายพันธุ์ย่อยคือ ไผ่ตงหม้อตงดำ ตงเขียวหรือไผ่ตงศรีปราชญ์ และตงหนู (ภาพที่ 8)

การขยายพันธุ์ โดยการตอนกิ่ง การชำกิ่งแขนง

การใช้ประโยชน์ ลำขนาดใหญ่ใช้ทำเครื่องเรือน เสาบ้าน งานก่อสร้าง ปักหลักเลี้ยงหอย เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมผลิตเยื่อกระดาษ ตะเกียบ และไม้จิ้มฟัน หน่อมีรสหวานอร่อย รับประทานสด หรือทำหน่อไม้กระป๋อง

ภาพที่ 8 ลักษณะกอ หน่อ และเฟอร์นิเจอร์ไผ่ตง

ไผ่หม่าจู (*Dendrocalamus latiflorus*)

ไผ่หม่าจูหรือไผ่หวานอ่างช้าง เป็นไผ่ต่างถิ่นนำเข้ามาจากประเทศไต้หวัน เป็นไผ่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ 8-20 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 6-16 ซม. ลำมีสีเขียวอมวอล ไม่มีหนาม หน่อมีสีเหลืองส้ม ใบมีขนาดใหญ่ ใช้ห่อขนมได้ (ภาพที่ 9)

การขยายพันธุ์ การตอน การชำกิ่งแขนง การชำลำ และการแยกเหง้า

การใช้ประโยชน์ ลำใช้ทำท่อส่งน้ำหรือทำแพขนาดเล็ก ใช้ในงานก่อสร้าง และเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ หน่อเป็นอาหารรสชาดีไม่มีเส้นรับประทานหน่อสด หน่อแห้งและหน่อไม้กระป๋อง ใบใช้ห่อขนมเบจ่าง

ภาพที่ 9 ลักษณะกอ และหน่อไผ่หม่าจู

ไผ่ชางนวล (*Dendrocalamus membranaceus*)

เป็นไผ่ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ 8-20 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำประมาณ 6-16 ซม. ลำมีสีเขียวนวล ลำอ่อนมีผงสีขาวคล้ายแป้ง ปกคลุมลำ ไม่มีหนาม หน่อสีน้ำตาลปนส้ม กาบหุ้มหน่ออ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม พบขึ้นทั่วไปทุกภาคของประเทศ (ภาพที่ 10)

การขยายพันธุ์ โดยการเพาะเมล็ด การแยกเหง้า การชำลำ

การใช้ประโยชน์ ลำใช้ในการก่อสร้าง นิยมนำมาจักตอก สานเข่ง ตะกร้า กระบุง บุงกี เครื่องจักสาน ใช้ทำเครื่องเรือน ทำไม้เสียบอาหาร ไม้ตะเกียบ ไม้ก้านธูป ไม้จิ้มฟัน เขื่อกระดาษ และไม้ไผ่อัด

ภาพที่ 10 ลักษณะกอ ลำ กาบ และการใช้ประโยชน์ของไผ่ชางนวล

ไผ่ซางหม่น (*Dendrocalamus sericeus*)

ลำใหญ่ตรงสูงประมาณ 15-20 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำเฉลี่ย 6-10 ซม. ปล้องยาว 30-40 ซม. ลำมีสีเขียวหม่น ลำอ่อนมีแป้งสีขาวที่ปล้อง ลำแก่สีเขียวเข้ม เนื้อหนา ใบคล้ายไผ่ตง พบมากทางภาคเหนือ (ภาพที่ 11)

การขยายพันธุ์ โดยการตอนกิ่ง การชำกิ่งแขนง

การใช้ประโยชน์ ลำใช้ในงานก่อสร้าง เฟอร์นิเจอร์คุณภาพดีราคาสูง หน่อเป็นอาหาร หน่อมีน้ำหนักเฉลี่ยประมาณ 1.5-2 กิโลกรัม ไผ่อายุ 3 ปี จะให้หน่อสูงสุดถึง 40 หน่อต่อกอ

ภาพที่ 11 ลักษณะกอ และเครื่องเรือนไผ่ซางหม่น

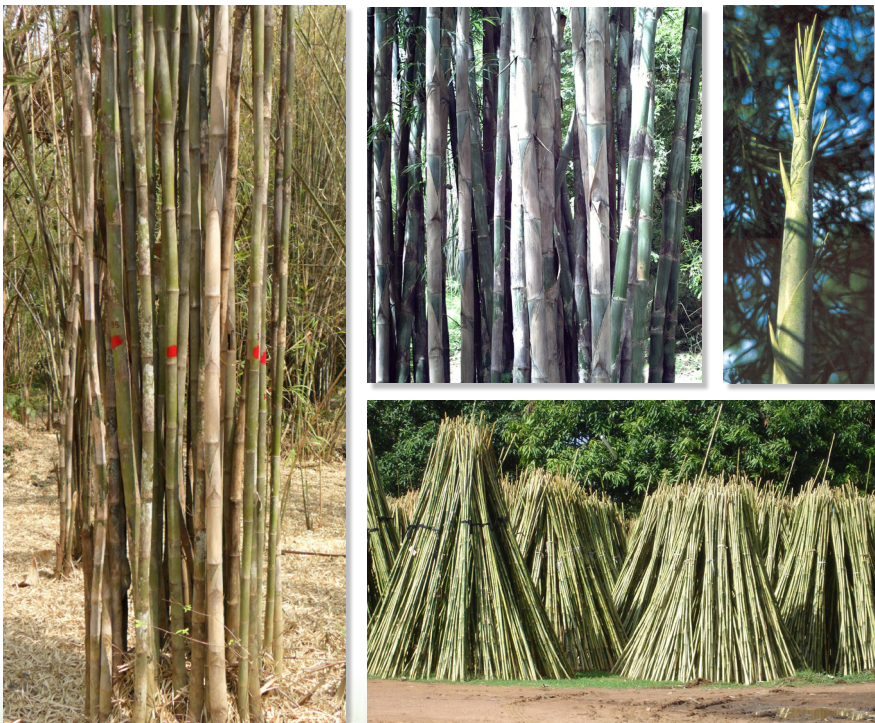

ไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis*)

เป็นไผ่ขนาดเล็ก-กลาง ลำมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-4 ซม. ในที่แล้ง และ 4-7 ซม. ในที่ชื้น ความสูงประมาณ 7-15 เมตร ส่วนโคนมีเนื้อหนาเกือบตัน ที่ปลายลำมีเนื้อบางกว่า (ภาพที่ 12)

การขยายพันธุ์ โดยการเพาะเมล็ด การแยกเหง้า

การใช้ประโยชน์ ปลูกเป็นแนวรั้วบ้าน ลำใช้ก่อสร้าง ทำไม้ค้ำยัน ไม้ค้ำงักผลไม้ ไม้ตากยาง ไม้ปักหลักเลี้ยงหอย ในด้านอุตสาหกรรมเหมาะสำหรับใช้ทำเยื่อกระดาษ มีเยื่อยาว เหมาะสำหรับทำกระดาษห่อของ กระดาษพิมพ์ และกระดาษเขียนหนังสือ หน่อเป็นอาหาร ใช้ต้มจิ้มน้ำพริก ใส่ในแกง และชุบหน่อไม้

ภาพที่ 12 ลักษณะกอ ลำ หน่อ และการใช้ประโยชน์ของไผ่รวก

• การขยายพันธุ์ไฟ •

การขยายพันธุ์ไม้ไฟมีอยู่ 5 วิธี ซึ่งแต่ละวิธีจะเหมาะสมกับไฟแต่ละชนิดแตกต่างกันไป ตามลักษณะของไฟ ดังนี้

การเพาะเมล็ด

เมล็ดไฟแท้จริงแล้วคือผล มีลักษณะคล้ายเมล็ดข้าว (ภาพที่ 13) ไฟแต่ละชนิดมีวงจรชีวิตถึงอายุที่ออกดอก-ผลแตกต่างกันไป บางชนิดมีอายุเพียง 30 ปี บางชนิดมีอายุยาวกว่า 100 ปี การขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด จึงเหมาะสำหรับชนิดพันธุ์ไฟที่สามารถเก็บเมล็ดได้ เช่น ไฟป่า ไฟรวก ไฟชางนวล ไฟไร่ ไฟบงใหญ่ ข้อดีของวิธีนี้คือ ผลผลิตกล้าไฟได้ปริมาณมากกว่าวิธีอื่น เสียค่าใช้จ่ายน้อย ปฏิบัติได้ง่าย และความเสี่ยงในการออกดอกแล้วตายชุนน้อยกว่าวิธีการอื่น แต่จุดด้อยของวิธีการนี้คือ กล้าต้องใช้เวลาในการพัฒนาเหง้าเพื่อให้หน่อและลำซ้ากว่าวิธีการอื่น

ภาพที่ 13 การออกดอก ลักษณะผล และการเก็บเมล็ดไฟ

วิธีการเพาะเมล็ด

เตรียมกระบะหรือแปลงเพาะชำโดยใช้ทรายเป็นวัสดุเพาะ นำเมล็ดไผ่มาหว่านให้กระจายทั่วแปลง (ภาพที่ 14) จากนั้นใช้ทรายหรือแกลบกลบทับเพื่อป้องกันเมล็ดไหลหรือกระเด็นในขณะรดน้ำ รดน้ำเช้า-เย็นให้ชุ่ม ยกเว้นวันที่ฝนตก คลุมกระบะเพาะด้วยตาข่ายเพื่อป้องกันแสงแดด และสัตว์ที่จะมากินเมล็ด โดยทั่วไปเมล็ดไผ่ที่เก็บมาใหม่ๆ ที่มีความสมบูรณ์สามารถงอกได้มากกว่า 90% ใช้เวลาการงอกประมาณ 7-10 วัน

ภาพที่ 14 การเพาะและแปลงเพาะเมล็ดพันธุ์ไผ่

การย้ายชำ เมื่อกล้าไผ่สูงประมาณ 5-10 ซม. หรือประมาณ 2 สัปดาห์ ทำการย้ายชำลงในถุงเพาะชำขนาด 3x6 นิ้ว ซึ่งใช้ดินร่วนปนทรายผสมขี้เถ้าแกลบ และขุยมะพร้าวเป็นวัสดุย้ายชำ (ภาพที่ 15) ใช้กล้า 2-3 ต้น/ถุง เพื่อให้มีอัตรา

การรอดตายสูง ดูแลรักษาไว้ในเรือนเพาะชำจนกล้าสูงประมาณ 30-50 ซม. ซึ่งมีอายุประมาณ 6 เดือน (ภาพที่ 16) นำไปปลูกได้

ภาพที่ 15 ขนาดกล้าไฟพร้อมย้ายชำ

ภาพที่ 16 การดูแลรักษากล้าไฟในเรือนเพาะชำและขนาดกล้าพร้อมปลูก

การแยกเหง้า

การแยกเหง้าหรือการปักชำเหง้า เป็นวิธีที่ใช้ได้กับไม้ทุกชนิด และให้ผลสำเร็จสูงและกล้าไฟตั้งตัวได้เร็ว แต่ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงและได้ปริมาณกล้า น้อย ไม้ 1 กอ สามารถแยกเหง้าได้เพียง 2-5 เหง้า นอกจากนี้ผู้แยกเหง้าต้องมีความชำนาญ วิธีการนี้จึงมักใช้กับพันธุ์ไม้ที่ขยายพันธุ์ด้วยวิธีอื่นไม่ได้ผล หรือเป็นพันธุ์ไม้ที่หายาก เช่น ไม้เลื้อย ไม้ทอง เป็นต้น

วิธีการแยกเหง้า

การแยกเหง้าต้องใช้เหง้าไม้ที่มีอายุไม่อ่อนหรือแก่เกินไป โดยปกติจะใช้ลำอายุ 1-2 ปี เพราะมีตาที่แข็งแรงพร้อมที่จะเจริญเป็นหน่อได้ โดยตัดลำให้เหลือตอสูงประมาณ 50-80 ซม. แล้วใช้ชะแลงขุดเหง้าออกจากกอด้วยความระมัดระวัง เพื่อไม่ให้ตาเหง้าเกิดความเสียหายและกระทบกระเทือน การเจริญเติบโตของต้นแม่ เหง้าที่แยกมาแล้วนำไปปลูกในพื้นที่ได้ทันที ในกรณีที่ดินที่ปลูกไม่ไกลจากต้นแม่ (ภาพที่ 17) แต่ถ้าไปไกลในการขนย้ายอาจใส่กระสอบหรือวางไว้ในรถแล้วต้องคลุมเหง้าด้วยหญ้าแห้งหรือฟางข้าว รดน้ำให้ชุ่ม คลุมด้วยตาข่ายพรางแสงเพื่อป้องกันไม่ให้ตาแห้งและเป็นการบ่มเหง้าไปในขณะเดียวกัน อีกวิธีหนึ่งคือ การชำเหง้าในแปลงเพาะหรือถุงชำ โดยนำเหง้าไปวางในแปลงเพาะที่เตรียมไว้ กลบด้วยดินหรือวัสดุเพาะให้แน่น รดน้ำให้ชุ่ม แล้วคลุมด้วยหญ้าแห้งหรือฟางข้าวเพื่อควบคุมความชื้นและป้องกันวัชพืช ในกรณีที่ชำเหง้าในถุงเพาะชำ ใช้ถุงเพาะชำขนาด 8x10 นิ้ว บรรจุวัสดุชำที่เป็นดินร่วนผสมขี้เถ้าแกลบหรือขุยมะพร้าว ในอัตราส่วน 1:1 ตากฆ่าเชื้ออย่างน้อย 7 วัน นำเหง้าใส่ลงในถุงเพาะ กลบดินให้แน่น วางเหง้าชำไว้ใต้ร่มไม้ หรือแปลงเพาะชำที่คลุมด้วยตาข่ายพรางแสง รดน้ำวันเว้นวัน ยกเว้นวันที่ฝนตก ในกรณีที่ชำเหง้าจำนวนน้อยให้ใส่ถุงชำเหง้าในถุงพลาสติกขนาดใหญ่ เพื่อป้องกันความชื้นไม่ให้ต่ำเกินไป (ภาพที่ 18) ประมาณ 1 เดือนระบบรากจะเริ่มทำงาน ผลิใบใหม่ อนุบาลกล้าไฟอีกประมาณ

2-3 เดือน ระบบรากจะแข็งแรงพร้อมกับการแตกหน่อและกิ่งก้านเหมาะสมกับการนำไปปลูก รวมระยะเวลาตั้งแต่เริ่มแยกเหง้าจนนำไปปลูกได้ประมาณ 4 เดือน

ภาพที่ 17 การขุดแยกเหง้า และเหง้าไผ่ที่ขุดแยกออกจากกอแม่

ภาพที่ 18 ซ้ำเหง้าไผ่ในถุงเพาะชำ และดูแลรักษาไว้ในเรือนเพาะชำ

การชำลำ

วิธีนี้เป็นผลพลอยได้จากการแยกเหง้า โดยใช้ลำไผ่ที่เหลือจากการแยกเหง้า ซึ่งไผ่มีอายุ 1-2 ปี วิธีที่ใช้ได้ผลดีกับไผ่ที่มีลำค่อนข้างใหญ่ เช่น ไผ่ป่า ไผ่สีสุก ไผ่เหลือง ไผ่ขางหม่น และไผ่หม่าจู้

วิธีการชำลำ

การชำลำไผ่ ใช้ลำไผ่อายุ 1-2 ปี นำมาเตรียมท่อนพันธุ์โดยการตัดลำไผ่ออกเป็นท่อนๆ ให้มี 1 หรือ 2 ข้อ แล้วนำไปชำ ดังนี้

การชำลำ 1 ข้อ ตัดลำไผ่ออกเป็นท่อน ให้แต่ละท่อนมีข้ออยู่ตรงกลาง ปล้องส่วนที่เหนือข้อยาวประมาณ 1 คืบ (20 ซม.) เพื่อไว้ใส่น้ำ และปล้องส่วนที่อยู่ใต้ข้อยาวประมาณ 5-7 ซม. รีดกิ่งที่บริเวณข้อออกให้หมด แต่ระวังอย่าให้โดนตา นำท่อนพันธุ์ไปชำในแปลงเพาะชำ วางเฉียงประมาณ 45 องศา โดยให้ข้ออยู่ระดับดิน และให้ตาหงายขึ้น ใส่น้ำในปล้องที่อยู่เหนือดินอย่างสม่ำเสมอ หรือจะปักชำลงในถุงเพาะขนาดกลางถึงใหญ่เลยก็ได้ การดูแลรักษาปฏิบัติเช่นเดียวกับการแยกเหง้า (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 19 การชำลำไผ่ แบบ 1 ข้อ

การขำลำ 2 ข้อ ตัดลำไผ่ออกเป็นท่อน ให้แต่ละท่อนมี 2 ข้อ หรือ 1 ปล้อง ปลายปล้องทั้ง 2 ด้านที่อยู่เหนือและใต้ข้อเล็กน้อยยาวประมาณ 5-7 ซม. รีดกิ่งบริเวณข้อออก เจาะรูที่กลางปล้องสำหรับใส่ไม้ นำท่อนไผ่ไปวางในแปลงเพาะชำ โดยให้ข้ออยู่ระดับดิน ตาหงายขึ้นขนานกับดิน กลบดินให้มิดข้อ และใส่ไม้ให้เต็มปล้องอย่างสม่ำเสมอ รดน้ำในแปลงเพาะชำให้ชุ่ม ให้ร่มเงาด้วยตาข่ายพรางแสง 50-70% ประมาณ 1-2 สัปดาห์ตาไผ่จะแตกหน่อใหม่ (ภาพที่ 20) ความสามารถในการแตกรากขึ้นอยู่กับชนิดของไผ่ เช่น ไผ่ป่าและไผ่สีสุกจะแตกรากภายในเวลาประมาณ 1 เดือน ตาบางตามีการแตกหน่อใหม่แต่ไม่เกิดราก อาจใช้สารเร่งรากทาที่โคนหน่อเพื่อช่วยกระตุ้นการเกิดราก โดยทั่วไปการเกิดรากและหน่อใหม่ประมาณ 50 % ปล้องที่เกิดรากได้ดีที่สุดมักจะเป็นปล้องที่อยู่กลางลำไผ่ ไผ่ 1 ลำ สามารถตัดเป็นปล้องได้ประมาณ 20 ท่อน (40 ข้อ) ให้กล้าที่สมบูรณ์เพียง 15-20 ต้น การชำปล้องในแปลงเพาะชำใช้เวลาประมาณ 3 เดือน หน่อและระบบรากพัฒนาแข็งแรงดีจึงนำปล้องไผ่ที่ฝังดินขึ้นมาตัดออกเป็น 2 ท่อน โดยตัดให้ห่างปล้อง 5-7 ซม. แล้วย้ายชำลงในถุงเพาะชำขนาด 5x8 นิ้ว หรือใหญ่กว่าขึ้นกับขนาดของท่อนพันธุ์ บำรุงดูแลต่อไปอีกประมาณ 2 เดือน กล้าจึงจะแข็งแรงพร้อมนำไปปลูกต่อไป รวมระยะเวลาที่เหมาะสมตั้งแต่เริ่มปักชำลำจนถึงการนำไปปลูกประมาณ 6-8 เดือน

ภาพที่ 20 การขำลำไผ่แบบ 2 ข้อ

การชำกิ่งแขนง

เป็นวิธีที่มีความสำเร็จสูงกับไม้ที่มีรากอากาศที่โคนกิ่ง หรือกิ่งแขนง เช่น ไม้ตอง ไม้บงใหญ่ ไม้เปาะ ไม้หมากู๋ หรือแม้แต่ไม้กิมซุง ซึ่งไม่มีรากอากาศก็ยังสามารถใช้วิธีนี้ซึ่งให้ผลสำเร็จที่ดี

วิธีการชำกิ่งแขนง

เลือกกิ่งแขนงที่มีรากอากาศเป็นสีน้ำตาลหรือน้ำตาลอมเหลืองขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1½ นิ้ว ตัดปลายยอดกิ่งแขนงออกให้เหลือกิ่งยาวประมาณ 80 ซม. (3-4 ข้อ) ตัดกิ่งแขนงออกจากลำไม้ จากนั้นนำไปปักชำ โดยการคลุมโคนกิ่งที่ตัดมาด้วยฟางข้าวหรือหญ้าแห้ง รดน้ำให้ชุ่มแล้วปิดทับด้วยกระสอบป่าน ประมาณ 2-3 วัน กิ่งไม้จะเริ่มแตกรากเป็นปุ่มสีขาวออกมา นำกิ่งไปชำในถุงเพาะชำ ขนาด 5x8 นิ้ว ที่มีวัสดุชำเป็นดินร่วนผสมขี้เถ้าแกลบหรือขุยมะพร้าว ในอัตราส่วน 1:1 ดินปลูกชำเช่นเดียวกับการชำเหง้าและชำลำ ประมาณ 1-2 เดือน กิ่งชำจะแตกรากและหน่อใหม่ที่แข็งแรง จากนั้นดูแลต่อไปอีกประมาณ 4-6 เดือน จึงนำไปปลูกได้ (ภาพที่ 21)

ไม้บางชนิดแตกรากได้ยาก เช่น ไม้ซาง หรือไม้ซางนวล ควรจุ่มโคนกิ่งด้วยน้ำยาเร่งรากเพื่อช่วยให้การแตกรากง่ายขึ้น ฤดูกาลที่เหมาะสมในการปักชำกิ่งแขนงคือ ช่วงปลายฤดูฝน ระหว่างเดือนกันยายน-ธันวาคม

ภาพที่ 21 การปักชำกิ่งแขนงไผ่กิมชู่

การตอนกิ่ง

เป็นวิธีที่เหมาะสมกับไม้ที่มีกิ่งแขนงแบบมีกิ่งเด่น-กิ่งรอง จำนวน 1-3 กิ่ง โดยเฉพาะกิ่งที่มีรากอากาศที่โคนกิ่งจะประสบผลสำเร็จสูง เช่น ฝรั่ง ฝรั่งใหญ่ ไม้กิมชุง การตอนกิ่งจะให้ผลดีกว่าการชำกิ่งแขนง เนื่องจากให้ผลเกือบ 100% และใช้ได้กับทุกกิ่งที่มีปมรากโผล่ออกมาให้เห็น เกษตรกรจึงนิยมมาใช้วิธีการนี้มากกว่าการชำกิ่งแขนง

วิธีการตอนกิ่ง

เลือกกิ่งแขนงลักษณะเดียวกับการชำกิ่งแขนง ตัดปลายยอดกิ่งแขนงออก การตอนทำได้ 2 วิธี คือ การเลื่อยด้านล่างของกิ่งพันธุ์เข้าไปประมาณ 1/3 ของโคนกิ่ง และการฉีกหรือลอกลำซึ่งมีกิ่งติดอยู่ลงมาด้านล่างประมาณ 1 คืบ ซึ่งทั้ง 2 วิธีทำเพื่อสะดวกในการตัดกิ่งเมื่อออกรากแล้วและไม่ทำให้กิ่งตอนเสียหาย การเลื่อยโคนกิ่งหรือการฉีกลำต้องระวังไม่ให้ลึกเข้าไปในต้นไผ่มากนักเพราะจะทำให้ต้นหักได้ การตอนกิ่งอาจใช้สารเร่งรากทาที่โคนกิ่งหรือไม่ก็ได้ เนื่องจากไผ่ที่มีรากอากาศจะมีความสามารถในการแตกรากติดอยู่แล้ว หลังจากนั้นหุ้มโคนกิ่งด้วยวัสดุชำที่ขึ้น เช่น ขุยมะพร้าว หรือขี้เถ้าแกลบ ที่บรรจุในถุงพลาสติกขนาด 3x5 นิ้ว มัดให้แน่นด้วยเชือกฟาง ในกรณีที่ฉีกกิ่งต้องมัดกิ่งติดกับลำไผ่ให้แน่น (ภาพที่ 22-23) ประมาณ 2-4 สัปดาห์ ถ้าสังเกตเห็นรากภายในถุงมีสีเหลืองหรือน้ำตาล ให้ตัดกิ่งออกไปชำในถุงเพาะชำต่อไป (ภาพที่ 24) โดยใช้ถุงเพาะชำขนาด 5x8 นิ้ว บรรจุวัสดุชำเป็นดินร่วนผสมขี้เถ้าแกลบหรือขุยมะพร้าว ในอัตราส่วน 1:1 หรือ 1:2 ตัดแต่งใบออกพอสมควรเพื่อลดการคายน้ำ ดูแลรักษาเช่นเดียวกับการชำเหง้าหรือชำปล้องประมาณ 2-3 เดือน กล้าพร้อมที่จะนำไปปลูก แต่ก่อนจะนำไปปลูกให้ลดการให้น้ำและเพิ่มปริมาณแสงเพื่อให้กล้าไม้แข็งแรงประมาณ 1 เดือน รวมระยะเวลาตั้งแต่เริ่มตอนกิ่งแขนงจนนำไปปลูกได้ประมาณ 3-4 เดือน

ภาพที่ 22 เลือกกิ่งแขนง ตัดปลายกิ่งออก เลื่อยหรือฉีกลำไผ่

ภาพที่ 23 ฉีกหรือลอกลำไผ่ส่วนที่ติดกับกิ่งไผ่ลงมาประมาณ 1 คืบ หุ้มกิ่งไผ่ด้วยวัสดุตอน ผูกติดกับลำให้แน่น

ภาพที่ 24 กิ่งชำที่ออกรากแล้วตัดออกมาจากต้นไฟ้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการแตกรากโดยวิธีการตอนแบบเลื่อยโคนกิ่ง และการฉีกหรือลอกลำของไฟ้หม่าจู

รูปแบบ	จำนวนกิ่ง	แตกราก		ระยะเวลา (สัปดาห์)
		กิ่ง	%	
เลื่อยโคนกิ่ง	30	19	63	2-3
ฉีกหรือลอกลำ	30	26	86	2-3

การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

ปัจจุบันได้มีการนำเทคนิคการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางเกษตรและป่าไม้อย่างกว้างขวาง เพราะสามารถขยายพันธุ์ได้จำนวนมากในระยะเวลาสั้น สะดวกในการดูแลรักษากลับไม้ รวมถึงมีประโยชน์ในด้านการเก็บรักษาพันธุ์ และการปรับปรุงพันธุ์ โดยเฉพาะในพืชที่ไม่สามารถขยายพันธุ์ด้วยวิธีอื่นได้หรือมีอัตราการขยายพันธุ์ต่ำ แต่ข้อเสียของการขยายพันธุ์โดยวิธีนี้คือ ต้นทุนในการขยายพันธุ์สูง และกล้าใช้เวลานานกว่าที่จะเติบโตให้ผลผลิตได้ (ภาพที่ 25) อย่างไรก็ตามการขยายพันธุ์ไม้โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเหมาะสำหรับการขยายพันธุ์ไม้ที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ที่ขยายพันธุ์ด้วยวิธีอื่นไม่สำเร็จ

ภาพที่ 25 กล้าไม้จากการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ ย้ายชำ ปักในพื้นดิน

• การปลูกและดูแลรักษาไผ่ •

พื้นที่ปลูก

ไผ่สามารถเจริญได้ดีในที่ราบหรือที่ราบเชิงเขาที่มีดินปนทราย มีการระบายน้ำดี น้ำไม่ท่วมขัง ซึ่งถ้าน้ำท่วมขังเป็นเวลานานจะทำให้ไผ่ชะงักการเจริญเติบโตถึงตายได้ โดยเฉพาะไผ่ที่เริ่มปลูกใหม่ๆ การปลูกไผ่เพื่อการใช้ประโยชน์ในครัวเรือนสามารถปลูกได้ในพื้นที่ทั่วไป เนื่องจากไผ่มีระบบรากต้นกระจายอยู่รอบลำต้น ช่วยในการยึดและปรับปรุงดิน แต่การปลูกไผ่ในเชิงพาณิชย์ต้องคำนึงถึงระบบน้ำ เนื่องจากความชื้นในดินมีผลต่อการเจริญและการพัฒนาของตาเหง้า

รูปแบบการปลูก

การปลูกไผ่เชิงพาณิชย์ นิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการผลิตหน่อ และการผลิตลำ สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่จำกัดและมีรายได้น้อย อาจปลูกพืชเกษตรแทรกกระหว่างแถวในปีที่ 1-2 (ภาพที่ 26) เพื่อเป็นรายได้ระหว่างที่ยังไม่มีผลผลิตหน่อและลำ พืชเกษตรที่ปลูก ได้แก่ แตงโม ถั่วเขียว ถั่วเหลือง พริก มะเขือ มันเทศ และข้าวโพด อีกรูปแบบหนึ่งคือ ปลูกเป็นแนวรั้ว แนวกันลม เพื่อการใช้สอยในครัวเรือนและชุมชน

ภาพที่ 26 การปลูกพืชเกษตรแทรกในแปลงปลูกไผ่

ระยะปลูก

ระยะปลูกไม้ขึ้นอยู่กับชนิดไม้ ไม้ที่มีกอขนาดเล็กถึงขนาดกลาง เช่น ไผ่รวก ไผ่เลี้ยง ใช้ระยะปลูก 4x4 เมตร ไผ่ซาง ไผ่ซางนวล ใช้ระยะปลูก 4x5 หรือ 5x5 เมตร ไม้ที่มีกอขนาดใหญ่ เช่น ไผ่ตง ใช้ระยะปลูก 5x5 เมตร ไผ่ป่า ไผ่สีสุก ไผ่บง ควรใช้ระยะปลูก 5x5 หรือ 6x6 เมตร

การเตรียมพื้นที่ปลูก

การเตรียมพื้นที่ในการปลูกไม้ไม่จำเป็นต้องพิถีพิถันมากนัก ทำการกำจัดวัชพืชออก แล้วไถพรวน 2 ครั้ง ปรับพื้นที่ให้เรียบเพื่อความสะดวกในการจัดการดูแลแปลงปลูกในอนาคต หากพื้นที่ไม่สม่ำเสมอให้ทำทางระบายน้ำไว้เพื่อป้องกันน้ำขัง และในกรณีที่พื้นที่เป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำขังหรือเป็นที่น้ำขังควรยกร่องปลูกให้ระยะห่างของร่องเท่ากับระยะปลูก

ฤดูกาลปลูก

การปลูกไม้ควรทำในช่วงต้นฤดูฝน ประมาณเดือนมิถุนายน-สิงหาคม เพื่อให้ไม้มีอัตราการรอดตายสูง สามารถตั้งตัวได้เร็ว และแตกหน่อใหม่ได้ทันภายในฤดูเดียว ซึ่งทำให้เจริญเติบโตได้ดีในปีถัดไป

วิธีการปลูก

การปลูกไม้แบ่งออกตามลักษณะการเตรียมกล้า ได้ 2 วิธี คือ ปลูกโดยใช้เหง้าหรือกิ่งตอน และปลูกจากกล้าถุง ซึ่งมาจากการเพาะเมล็ด การชำ และการตอน ดังนี้

ปลูกโดยใช้เหง้าหรือกิ่งตอน เป็นการนำเหง้าหรือกิ่งตอนที่ตัดมาจากต้นแม่ไปปลูกในพื้นที่โดยตรง เช่น ไผ่รวกลำใหญ่ เหง้าที่แยกจากกอมาแล้วควรนำไปปลูกภายใน 3-5 วัน (แล้วแต่ความชื้น) แต่ถ้ายังไม่ปลูกต้องชำในวัสดุชำที่อุ้มน้ำ เพื่อไม่ให้ตาเหง้าแห้งตาย ทำการขุดหลุมปลูกกว้างและลึกขนาด 30x30

หรือ 50x50 ซม. ขึ้นอยู่กับขนาดเหง้าหรือกิ่งตอน รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก 1 กำมือ ผสมปุ๋ยฟอสเฟต 1 กำมือ ช่วยให้ดินร่วนซุย และยาฆ่าแมลงฟูราดาน 1 ช้อนแกง กำจัดไล่เดือนฝอยกัดราก กลบดินบางๆ วางเหง้าหรือกิ่งตอนในหลุมให้ตาเหง้า อยู่ด้านบน ลำเอียงเล็กน้อย ไม่ตั้งฉาก พร้อมกับปักหลักเพื่อผูกเชือกฟาง ยึดลำไว้ กลบดินในหลุมให้แน่น คลุมโคนด้วยฟางหรือใบไม้ เพื่อรักษาความชื้น พร้อมกับ รดน้ำให้ชุ่ม และควรใช้ทางมะพร้าวหรือวัสดุช่วยพรางแสงช่วยในระยะแรก

ปลูกโดยใช้กล้าสูง เป็นกล้าที่ได้จากการเพาะเมล็ด การตอนหรือ การชำกิ่งแขนงแล้วย้ายชำลงถุงชำ เมื่อกล้ามีความสูงประมาณ 30-50 ซม. ซึ่งเป็นขนาดพร้อมปลูก ทำให้กล้าแกร่งโดยการเพิ่มปริมาณแสง ลดการให้น้ำ และ วางกล้าไว้กลางแจ้ง 1-2 เดือน เพื่อให้กล้าปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่ปลูก ขุดหลุม ปลูกกว้างและลึก 30x30 ซม. รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก 1 กำมือ ผสมปุ๋ยฟอสเฟต 1 กำมือ เพื่อช่วยให้ดินร่วนซุย และยาฆ่าแมลงฟูราดาน 1 ช้อนแกง/หลุม เพื่อ กำจัดไล่เดือนฝอยกัดราก การปลูกกล้าสูงชำออกแล้วปักดินในถุงให้แน่นเพื่อป้องกัน ดินแตก นำกล้าวางในหลุมกลบดินให้แน่นเพื่อป้องกันน้ำขังและรดน้ำให้ชุ่ม กลบดิน บางๆ เช่นเดียวกันกับการปลูกด้วยเหง้า ควรใช้ทางมะพร้าวหรือวัสดุช่วยพรางแสง ช่วยในระยะแรก เช่นเดียวกันกับการปลูกด้วยเหง้า หรือกิ่งตอน

การบำรุง ดูแลรักษา

การบำรุง ดูแลรักษาไผ่ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ แบ่ง ได้เป็น 2 อย่าง คือ ปลูกเพื่อการผลิตหน่อ และปลูกเพื่อการผลิตลำ

การดูแลรักษาจึงแตกต่างกันออกไป ดังนี้

การบำรุง ดูแลรักษาแปลงไผ่ที่ปลูกเพื่อผลผลิตหน่อ

การบำรุง ดูแลรักษาแปลงไผ่เพื่อการผลิตหน่อต้องดำเนินการอย่าง ต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ผลผลิตหน่อสม่ำเสมอทุกๆ ปี กิจกรรมที่จะดำเนินการ ขึ้นอยู่ กับชนิดไผ่ วัตถุประสงค์ เงินทุน และการตลาด ซึ่งแบ่งระดับในการบำรุงรักษาได้ 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 เพื่อให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ระดับที่ 2

เพื่อผลิตหน่อนอกฤดู และระดับที่ 3 เพื่อปลูกไว้ในเชิงพาณิชย์ ให้ได้ผลผลิตเร็ว และออกหน่อนอกฤดูกลาง โดยมีกิจกรรมและระยะเวลาในการปฏิบัติ ดังนี้

ตารางที่ 2 กิจกรรมและระยะเวลาในการบำรุง ดูแลรักษาแปลงไม้เพื่อการผลิต หน่อ ระดับที่ 1 และ 2

กิจกรรม	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ตัดสาขาลำ/แต่งกอ											x	x
กำจัดวัชพืช						x	x			x	x	
พรวนดิน/คลุมดิน	x											x
การให้น้ำ *	o	o	o	o	o							
การใส่ปุ๋ย			o	o	x	x	o	o				
การป้องกันแมลง						x	x	x	x	x	x	x
เก็บหน่อ			o	o	o	x	x	x	x	x		

x กิจกรรมในการบำรุง ดูแลรักษา ระดับที่ 1

x,o กิจกรรมในการบำรุง ดูแลรักษา ระดับที่ 2

ที่มา: รุ่งนภา และคณะ, 2545

1. การตัดสาขาลำหรือการตัดแต่งกอ การตัดสาขาลำจะทำเมื่อสิ้นสุดฤดูฝน ประมาณเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม โดยตัดเอากลำไม้ที่มีอายุตั้งแต่ 4 ปี ซึ่งมีความสามารถในการแตกหน่อลดลงออกไป และเปิดโอกาสให้ลำอายุ 1-2 ปี เจริญเติบโตได้เต็มที่ โดยมีลำอายุ 3 ปี ซึ่งมีใบสมบูรณ์ทำหน้าที่ผลิตอาหารเลี้ยงหน่ออ่อน โดยทั่วไปการตัดสาขากอจะเหลือหน่อไว้เจริญเติบโตในปีถัดไปเพียง 3-4 หน่อ/กอ ซึ่งเลือกหน่อที่ลำตั้งตรงและแข็งแรงไว้ การตัดแต่งกอควรดำเนินการดังนี้

1. ตัดกิ่งที่เป็นโรคและกิ่งแห้งออก
2. กอไม้ที่มีอายุระหว่าง 1-2 ปี ไม่ควรรีบตัดหน่อ ทั้งนี้เพื่อทิ้งไว้เป็นลำสำหรับเลี้ยงกอและขยายกอให้ใหญ่ขึ้น
3. กอไม้ที่มีอายุ 2 ปี ให้เลือกตัดหน่อที่เปียดชิดลำอื่น และหน่อที่ไม่สมบูรณ์ออก เหลือไว้เพียง 5-7 หน่อต่อกอ

4. กอไผ่ที่มีอายุ 3 ปีขึ้นไป ให้เลือกตัดลำแก่ที่มีอายุเกิน 3 ปีขึ้นไป ออก เพื่อขายหรือใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสม โดยเหลือลำแม่ที่สมบูรณ์ไว้ ประมาณ 10-15 ลำต่อกกอเพื่อเลี้ยงกอและเลี้ยงหน่อที่ออกใหม่ การตัดลำแก่ ออกนี้ควรตัดจากลำที่อยู่ตรงกลางกอออก กอไผ่จะได้โปร่งและขยายออกได้ (ภาพที่ 27)

ภาพที่ 27 สภาพกอไผ่ก่อนและหลังการตกแต่งกอ

2. **การกำจัดวัชพืช** ในแต่ละปีทำ 2 ครั้ง ในช่วงฤดูการเจริญเติบโตหรือฤดูฝน ประมาณเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม และช่วงปลายฤดูฝน ประมาณเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน

3. **การพรวนดิน/คลุมดิน** ทำเพื่อป้องกันตาเห้งาและรากแห้งเมื่อเข้าสู่ฤดูแล้ง สามารถทำต่อเนื่องหรือควบคู่ไปกับการกำจัดวัชพืช ในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคมของปีถัดไป โดยพูนดินกลบโคนกอไผ่สูง 50 ซม. รัศมี 1 เมตรรอบกอไผ่

4. **การให้น้ำ** เป็นกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นเพื่อผลิตหน่อไม้นอกฤดูกาล โดยให้น้ำในฤดูแล้งตั้งแต่เดือนมกราคมไปจนถึงเดือนพฤษภาคม เพื่อให้ผลิตหน่อในเดือนมีนาคม-เมษายน ปกติไผ่ต้องการน้ำประมาณ 120 ลิตร/วัน หรือ 6 ปี๊บ/กอ/วัน

5. **การใส่ปุ๋ย** โดยทั่วไปจะใส่ในช่วงต้นฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม แต่ถ้าต้องการผลผลิตหน่อนอกฤดู ให้ใส่ปุ๋ย 2 ช่วงคือ ประมาณเดือน มีนาคม-เมษายน และประมาณเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม เพื่อให้ได้ผลผลิตหน่อจำนวนมาก โดยใส่ปุ๋ยคอก (ปุ๋ยขี้ไก่) ประมาณ 20-30 กิโลกรัม/กอ ประมาณ 1.5-2.0 ตัน/ไร่ และใส่ปุ๋ยสูตร 15-15-15 ประมาณ ½ กิโลกรัม/กอ ประมาณ 30-40 กิโลกรัม/ไร่ โดยพรวนดินรอบกอแล้วหว่านปุ๋ยในรัศมี 1 เมตร รอบกอเสร็จแล้วคลุมด้วยกอหญ้าแห้งเพื่อป้องกันฝนชะหน้าดิน

6. **แมลงที่พบในสวนไผ่และไผ่ในธรรมชาติ** ได้แก่ หนอนผีเสื้อกลางคืน กัดกินใบ หนอนด้วงวงเจาะหน่อไผ่ (*Cyrtotrachelus* sp.) ตัวงกินหน่อ (*Xylotrupes Gideon* L.) ตัวงวงเจาะกิ่ง (*Otidognathus* sp.) เพลี้ยอ่อน (*Pseudoregma* sp.) และมวนดูดน้ำเลี้ยง (*Physomerus grossipes*) การป้องกันกำจัดทำได้หลายวิธี เช่น การใช้สารเคมี เช่น มาลาไธออน เซฟวิน ผสมน้ำราดหน่อและเห้งา หรือโดยชีววิธี เช่น การสาวกิ่ง สาวลำแก่ เพื่อกำจัดที่อยู่ของด้กแด่

นอกจากนี้ ยังต้องมีการป้องกันสัตว์เลื้อย เช่น วัว ควาย ที่จะเข้าไปเหยียบย่ำกล้าไผ่ในขณะที่ยังเล็ก หรือกินใบและหน่อเมื่อไผ่ให้ผลผลิต และมีการป้องกันไฟ

โดยการทำแนวกันไฟ และกวาดใบออกจากพื้นที่เพื่อลดปริมาณเชื้อเพลิง (ภาพ
ที่ 28-29)

ภาพที่ 28 การล้อมรั้วป้องกันอันตรายจากสัตว์เลื้อย

ภาพที่ 29 การทำแนวป้องกันไฟรอบแปลงไผ่

7. การเก็บหน่อ ช่วงฤดูการเก็บหน่อโดยทั่วไปคือช่วงฤดูฝน ประมาณเดือนมิถุนายน-ตุลาคม แต่ถ้าทำไผ่นอกฤดูสามารถเก็บผลผลิตหน่อได้ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม

สำหรับการบำรุงรักษาไผ่เชิงพาณิชย์ในระดับที่ 3 เพื่อให้ได้ผลผลิตเร็ว จะดำเนินการเช่นเดียวกับการบำรุงรักษาในระดับที่ 2 แต่เพิ่มกิจกรรมการให้น้ำให้ปุ๋ยทุกเดือนตั้งแต่เริ่มปลูก ประมาณ 8-12 เดือน จากนั้นเข้าสู่การบำรุงรักษาเพื่อผลิตหน่อไผ่นอกฤดู ในระดับที่ 2 ต่อไป

การบำรุง ดูแลรักษาแปลงไผ่ที่ปลูกเพื่อผลผลิตลำ

ไผ่ที่ปลูกเพื่อการจำหน่ายลำมีอยู่หลายชนิด เช่น ไผ่ป่า ไผ่สีสุก ไผ่ชางนวล ไผ่ชาง ไผ่รวก ไผ่เลี้ยง และไผ่ชางหม่น เป็นต้น การบำรุง ดูแลรักษามีกิจกรรมและวิธีปฏิบัติเช่นเดียวกับการบำรุง ดูแลรักษาแปลงปลูกไผ่เพื่อผลิตหน่อ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 กิจกรรมและระยะเวลาในการบำรุง ดูแลรักษาแปลงไผ่เพื่อการผลิตลำ

กิจกรรม	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
ตัดสางลำ/แต่งกอ											x	x
กำจัดวัชพืช						x	x			x	x	
พรวนดิน/คลุมดิน	x											x
การใส่ปุ๋ย					x	x						
การป้องกันแมลง						x	x	x	x	x	x	x
การขायลำ	x	x	x	x								x

ที่มา : รุ่งนภา และคณะ, 2545

• บรรณานุกรม •

- รุ่งนภา พัฒนวิบูลย์ บุญฤทธิ์ ภูริยากร และวลัยพร สถิตวิบูรณ์. 2544. ไม้ไผ่ในประเทศไทย. สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้. กรุงเทพฯ. 120 หน้า.
- รุ่งนภา พัฒนวิบูลย์ ประเสริฐ สอนสถาพรกุล ภูสิน เกตานนท์ และสุทัศน์ เล้าสกุล. 2545. การปลูกสร้างและบำรุงรักษาสวนไผ่. เอกสารเผยแพร่ ป่าต้นแบบงาว, กรมป่าไม้, ฉบับที่ 8.: 89 หน้า.
- สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้ กรมป่าไม้. 2533. ไผ่ในประเทศไทย. อักษรสยาม การพิมพ์. กรุงเทพฯ. 24 หน้า.
- สุทัศน์ เดชวิสิทธิ์. 2544. การปลูกไม้ไผ่. สำนักพิมพ์เกษตรสาส์น. กรุงเทพฯ. 199 หน้า.